

З ІСТОРІЇ ПУРИЗМУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ. II¹

Стаття систематизує відомості про пуристичні тенденції в історії англійської літературної мови. У другій частині статті описано вияви лексичного пуризму в період з другої половини XVII ст. до наших днів. Схарактеризовано пуристичну діяльність В. Барнса, Е. Мовлі, П. Грейнджера, П. Андерсона, Д. Ковлі.

Ключові слова: історія англійської мови, мовні контакти, запозичення, пуризм, пуристичні новотвори.

З другої половини XVII ст., а надто у XVIII ст. Англія зазнає інтенсивних економічних перетворень. Промислова революція потребує нових робочих рук. З покращенням якості доріг і появою нових видів транспорту зростає мобільність населення, жвавішають внутрішні міграційні потоки, набирає обертів урбанізація. Усі ці чинники оприявнюють значну варіативність англійської мови. Дж. Свіфт, наприклад, ділився невеселими враженнями від почутого: «Не лише в окремих містах і графствах Англії вимовляють по-різному, а й навіть у Лондоні: при дворі нівечать слова на один копил, у середмісті — на другий, а в передмістях — на третій»². Діалектну строкатість англійської мови з острахом сприймають як вияв її занепаду, як симптом виродження, як передвісник майбутньої катастрофи: «Наша мова вкрай недосконала, її щоденне поліпшування аж ніяк не відповідає її щоденному псуванню»³.

Вихід письменники та філологи вбачають у тому, щоб відгородити книжне мовлення від впливів живої розмовно-діалектної стихії. Визріває уявлення про необхідність мовних норм. Писемним стандартом пропонують оголосити взірцеві тексти найкращих авторів, усним — «королівське англійське мовлення» («King's English» або «Queen's English»), тобто чисте, граматично правильне мовлення «верхів» без діалектних чи соціолектних домішок. Щоб уберегти мову від подальшого «руйнування» та «псування», мовні норми пропонують закріпити офіційно (прообраз сучасної кодифікації).

Отже, в ті часи пуризм розуміють не стільки як боротьбу з чужослів'ям, скільки як недопущення в літературну мову позалітературних елементів. Деякі сучасні мовознавці, услід за Дж. Томсоном, називають цей процес «елітарним типом пуризму»⁴. На наш погляд, не зовсім доречно. Таке трактування безпідставно розширює зміст поняття «пуризм» і, по суті, прирівнює його до поняття «унормування» та «кодифікація». В. М. Ярцева вважала, що в цьому контексті

¹ Див. початок: Мовознавство.— 2017.— № 5.— С. 3–20.

² *Swift J. The Prose Works of Jonathan Swift. Literary essays* : In 12 vols.— New York, 1971.— Vol. 11.— P. 12.

³ *Ibid.*— P. 6.

⁴ Див., напр.: *Жукова Л. С. Языковой пуризм в современной Англии* : Автореф. дис. ... канд. филол. наук.— М., 2010.— С. 12.

термін *пуризм* можна вживати хіба що умовно ⁵, а ми переконані, що краще взагалі не вживати.

Проблема запозичувань, хоч і не стояла вже так гостро, як у період боротьби з каламарними термінами, усе ж не сходила з порядку денного. На береги туманного Альбіону потрапляє дедалі більше французьких книжок, англійці все частіше відвідують Францію, Париж заживає слави культурної столиці Європи, французька стає мовою дипломатії, міжнародної торгівлі, постачальницею нових понять для інших європейських мов. Багатьом англійським авторам здається, що без галліцизмів їхнє мовлення втратить гнучкість і виразність. Упродовж другої половини XVII ст. та у XVIII ст. запозичено іменники *amateur* «любитель», *attitude* «відношення, ставлення», *brochure* «зшиток, брошура», *champagne* «шампанське», *cohesion* «зчеплення, злипання», *contrast* «протиставлення», *dentist* «зубник», *detail* «подробниця», *environs* «околиці», *espionage* «шпигунство», *grippe* «грип», *manoeuvre* «маневр», *nuance* «відтінок», *publicity* «слава, розголос», *tricolour* «триколон» тощо. Як і раніше, пристосування цих слів до звукових та правописних особливостей англійської мови було мінімальним.

Час від часу лунають голоси критиків. Свою оцінку надмірному захопленню галліцизмами дає Д. Дефо: «В англійця рот повен запозичених фраз. Він не втомлюється переймати з чужих мов... Не можу позбутися думки, що коли впроваджують і вживають іншомовні слова чи терміни з мистецтва, виникають нестерпні прикроці» ⁶. Цікаву як на ті часи пропозицію висунув публіцист і драматург Дж. Аддісон: «Часто виникає бажання... призначити когось мовним інспектором, щоб він вилучав з обігу іншомовні слова, зокрема заборонив у нашому королівстві ужиток французьких висловів, адже наші власні фрази нічим не гірші» ⁷. Проти занадто розрослої синоніміки підніс свій голос і шотландський священик, автор посібника з красномовства Дж. Кемпбелл: «Хіба слова *pleasure* “задоволення”, *opinionative* “упертий” і *sally* “вилазка” не такі виразні, як *volupty*, *opiniatre* та *sortie*? Чим вислів *last resort* “остання надія” гірший за *dernier resort*, *liberal arts* “гуманітарні науки” — за *beaux arts*, *polite literature* “красне письменство” — за *belles lettres*?» ⁸.

Утім заувагами такого роду справа й обмежилася. Програмних виступів чи якогось організованого пуристичного руху в Англії XVIII ст. не зафісовано. Ніхто не пропонував власних пуристичних заміників, не кажучи вже про їхнє закріплення в ужитку. Кальки цього періоду нечисленні, переважно — напівкальки: *iceberg* «айсберг» (з нідерл. *ijsberg* < *ijs* «крига» + *berg* «гора»), *landloper* «пройдисвіт» (з нім. *Ländläufer* < *Land* «земля» + *Läufer* «бігун»), *pitchblende* «ураніт» (з нім. *Pechblende* < *Pech* «смола» + *blenden* «ошукувати»). Одна з небагатьох «повних» кальок — *homesickness* «туга за домівкою» (з нім. *Heimweh* < *Heim* «дім» + *Weh* «туга, журба»).

Упродовж XIX ст. уміня читати й писати серед англійців, надто містян, поступово стає масовим. Зростає попит на книжки, посилюються впливи чужих

⁵ Ярцева В. Н. Развитие национального литературного английского языка.— М., 1969.— С. 194.

⁶ Цит. за: Barnett L. K. The Treasure of Our Tongue: The Story of English from its Obscure Beginnings to its Present Eminence as the Most Widely Spoken Language.— London, 1966.— P. 173.

⁷ Addison J., Steele R. Selections from Addison and Steele.— New York, 1921.— P. 264.

⁸ Campbell G. The Philosophy of Rhetoric.— Carbondale, 1963.— P. 172. Задля справедливості слід відзначити, що англ. *liberal arts* є запозиченням з лат. *artes liberales* «вільні мистецтва».

мов і культур. З'являються нові лексичні запозичення, а ті, що були перейняті давніше, приживаються в мові, втрачаючи свій чужомовний характер.

Як і в минулому столітті, пуристична активність зводиться переважно до калькування. Воно представлене різними типами: 1) повні словотвірні кальки: *deaf-mute* «глухонімиї» (з фр. *sourd-muet*), *foreword* «передмова» (з нім. *Vórwort* < лат. *praefatio*), *loanword* «запозичене слово» (з нім. *Léhnwort*), *rainforest* «тропічний ліс» (з нім. *Régenwald*), *self-portrait* «автопортрет» (з нім. *Sélbstbildnis*), *standpoint* «погляд, точка зору», букв. «точка стояння» (з нім. *Stándpunkt*), *the unconscious* «підсвідомість» (з нім. *das Únbewusste*), *watershed* «водорозподіл» (з нім. *Wásserscheide*), *world-view* «світогляд» (з нім. *Wéltanscháung*); 2) словотвірні напівкальки: *liverwurst* «ліверна ковбаса» (з нім. *Léberwurst*), *rhinestone* «штучний діамант» (з фр. *caillou du Rhin*); 3) семантичні кальки: *the Left* «ліві (депутати)» (з фр. *les gauche*), *the Right* «праві (депутати)» (з фр. *les droites*); 4) фразеологічні кальки: *blue blood* «блакитна кров» (з ісп. *sangre azul*), *cannon fodder* «гарматне м'ясо» (з нім. *Kanynenfutter*), *value judgment* «ціннісне судження» (з нім. *Wérturteil*). Якщо раніше головним джерелом калек була латина, то тепер ним стає німецька мова.

Важлива новація XIX ст. полягає в тому, що англійська починає лексично впливати на інші європейські мови. Ці останні переймають як питомі англійські слова (*boycott, business, box, dandy, docker, football, jokey, leader, meeting, sandwich, schooner, sniper, snob, squall, sport, start, tourist, tramway*), так і ті романізми, що в англійській мові дістали нові лексичні значення (*combine, comfort, export, finish, interview, locomotive, obligation, parliament, record, trainer, tunnel*). З плином часу вплив цей тільки посилюватиметься.

Серед власне англійських композитних новотворів цього періоду, мабуть, найуспішнішим і найвідомішим є *folklore* «народна творчість, фольклор» (*folk* «народ» + *lore* «вчення»). Його запропонував 1846 р. письменник і збирач старожитностей В. Дж. Томз на заміну поширеним тоді висловам *popular antiquities* «народна старовина» та *popular literature* «народна література». Власне, у давньоанглійській мові вже був іменник *folclār*, але з інакшим значенням — «народне повчання, проповідь». Новотвір не тільки швидко прищепився, а й став зразком для творення в другій половині XIX ст. терміносполук *folk song* «народна пісня», *folk tale* «народна оповідка», *folk hero* «народний герой», *folk medicine* «народна медицина», *folk singer* «виконавець народних пісень», *folk dance* «народний танець», *folk art* «народне мистецтво».

Зовсім по-іншому була сприйнята поява ще однієї «новодавньої» назви — *handbook* «підручник, посібник, довідник» (букв. «ручна книжка»). Саксонізм *handbōc* у середньоанглійський період занепав, натомість з кінця XIV ст. в ужиток увійшов галліцизм *manual* (зводиться до лат. *manūālis* «ручний»). Спочатку він означав «требник, молитовник», а з першої половини XVI ст. значення розширилося до «короткий довідник, посібник». Після того, як 1814 р. було запропоновано відродити *handbook*, слово наразилося на ураган критики: його заставували як «дурносмачний новотвір» («tasteless innovation»). Архієпископ, поет і філолог Р. Тренч заявляв, що цьому слову лише 10–15 років, що воно потворне, абсолютно непотрібне і що для вжитку цілком достатньо звичного *manual*⁹.

Здавалося б, міркував пізніше О. Есперсен, що може бути природнішим для англосаксів, ніж утворити згідно з духом своєї мови композит *handbook*? Адже те саме зробили чи не всі германські народи (пор.: нім. *Hándbuch*,

⁹ Trench R. Ch. English, Past and Present : Five Lectures.— London, 1855.— P. 49.

нідерл. *handboek*, ісл. *handbók*, дан. *håndbog*, норв. *håndbokk*). Однак англомовці настільки вподобали чуже, що відроджуване питоме слово сприйняли не інакше, як непроханого зайду (*unwelcome intruder*). «І хоч пізніше, — веде далі О. Єсперсен, — слово, здається, здобуло більшу прихильність, не можу позбутися думки, що мова перебуває в украй ненормальному стані, якщо таке просте, розумне й виразне слово мусить пробивати собі шлях, замість бути відразу прийнятим суспільною елітою»¹⁰.

Несхвальна реакція на *handbook* тим більш дивна, коли згадати, що для англійської мови XIX ст. суфіксоїд *-book* не тільки не був новим, а й виявляв певну продуктивність. Принаймні вже тоді існували *casebook* «журнал для запису пацієнтів», *daybook* «щоденник», *hornbook* «буквар», *notebook* «записник», *pocket-book* «записник; гаманець», *songbook* «пісенник», *textbook* «підручник», *word-book* «словник», *yearbook* «щорічник». Гадаємо, незвичним був не так суфіксоїд, як питома назва, що її запропонували замість узвичасного галліцизму. Саме факт заміни запозиченого слова на питоме, хай навіть і з давнім минулим, викликав уперте несприйняття. Мав рацію Дж. Шерд, коли писав, що мовне чуття англійців опиралось утворам такого типу. Вплив романської мовної стихії виявився настільки потужним, що мова попросту розучилася карбувати слова з власних коренів, зокрема й композити. Сприймали такі слова як «витівки хворих»¹¹. По суті, тогочасні англійці зреагували на *handbook* так само, як зреагували б сучасні українці, якби їм запропонували, скажімо, замість запозичень *меню*, *велосипед*, *математика* вживати власномовні *стравопис*, *коловерт*, *числознавство*.

Усе ж спричинене романтизмом культурне відродження заохочувало англійців знову і знову звертатися до мовних проблем. Показовою в цьому плані є постать В. Барнса, який усе життя поклав на досягнення однієї мети — повернути рідній мові її германський дух. Учитель і священник, він болісно переймався тим, що через неясність запозичень шкільні уроки та церковні промови лишаються для простих людей геть неприступними. «Більшість парафіян, — писав В. Барнс в одній з ранніх статей, — не розуміють і половини проповідей, а молодь не розуміє і чверті від прочитаного. Це неабияк ускладнює роботу вчителя, а учня, замість осмислювати одержані знання, змушує заучувати слова. Народ повинен розмовляти рідною мовою. Та як можна говорити правильно, якщо школа навчає златинізованій англійській?»¹². Така мова не тільки не допомагає освічувати народні маси, а й гірше того — перетворюється на соціокультурний чи навіть класовий бар'єр: «Через свою пересиченість чужослів'ям (*foreign-worded fullness*) англійська стала мовою для вчених»¹³.

В. Барнс закликає удоступнити літературну мову для всіх англійців, навіть тих, хто не має класичної освіти. Замість насаджувати рідковживані й незрозумілі народові запозичення, пропонує знаходити відповідники в давньому лексиконі або створювати їх з питомих коренів, як це практикують у німецькій, фризькій та інших, чистіших за англійську, мовах. І не просто пропонує — сам береться за роботу. Він пише багато статей, видає граматики, розвідки з історії мови, давньоанглійську азбуку, підручник логіки, праці з діалектології та істо-

¹⁰ *Jespersen O. Growth and Structure of the English language.*— 2-nd ed.— Leipzig, 1912.— P. 49.

¹¹ *Sheard J. A. The Words We Use.*— 4th ed.— London, 1970.— P. 313.

¹² *Barnes W. Corruptions of the English Language // Gentleman's Magazine.*— 1830.— N 147.— P. 502.

¹³ *Barnes W. Early England and the Saxon-English.*— London, 1869.— P. 101.

рії. У цих та інших виданнях упроваджує сотні власне англійських відповідників, послуговуючись чи не всіма можливими способами збагачування словника.

По-перше, В. Барнс прагне повернути до життя архаїчні саксонізми: замість *caution* «передбачливість» він уживає *forewit* (дангл. *forewitung*), замість *conscience* «сумління» — *inwit* (дангл. *ingewitnes*), замість *eloquence* «риторика» — *wordcraft* (дангл. *wordcraft*), замість *music* «музика» — *gleecraft* (дангл. *glīwcraft*), замість *musician* «музикант» — *gleeman* (дангл. *glīwman*), замість *obedience* «слухняність» — *hearsomeness* (дангл. *hīersumnes*), замість *plant* «рослина» — *wort* (дангл. *wurt*), замість *school* «школа» — *lorehouse* (дангл. *lārhus*), замість *merchant* «торговець» — *chapman* (дангл. *cēapman*).

По-друге, романізми та грецизми заміняє на слова з рідного йому дорсетського говору (південно-західне наріччя): *sprack* «дієвий, жвавий» (замість *energetic* < дгр. ἐνεργητικός), *doughty* «діяльний» (замість *active* < лат. *actīvus*), *fall* «осінь» (замість *autumn* < лат. *autumnus*), *foreelder* «предок» (замість *ancestor* < лат. *antecessor*), *outstep* «віддалений» (замість *remote* < лат. *remōtus*). До речі, В. Барнс відомий і як віршотворець. Усі свої поезії він теж писав діалектом.

По-третє, упроваджує словотвірні кальки за моделями класичних і нових європейських мов: *starlore* «астрономія» (< дгр. ἀστρονομία), *bendsome* «гнучкий» (< лат. *flexibilis*), *earthlore* (< нлат. *geologia*) «геологія»; *evenhood* «рівність» (< фр. *equality*), *mayly* «можливий» (< нім. *möglich*; пор. ще дангл. *mihltlic*), *heedsome* «уважний» (< нім. *aufmerksam*), *worksome* «працьовитий» (< нім. *arbeitsam*), *birdlore* «орнітологія» (< нім. *Vogellehre*), *toothdoctor* «стоматолог» (< нім. *Zahnarzt*).

Нарешті, по-четверте, В. Барнс охоче карбує з давньоанглійських морфем нові слова з оригінальною внутрішньою формою — як суто афіксальні утворення, так і композити. До перших належать: *breaksome* «крихкий» замість *fragile* (< лат. *fragilis*), *deemstery* «критика» замість *criticism* (< лат. *criticus*), *folkdom* «демократія» замість *democracy* (< дгр. δημοκρατία), *fornaughten* «знищувати» замість *annihilate* (< лат. *annihilatus* «зведений до нуля»), *fornaysome* «негативний» замість *negative* (< лат. *negātīvus*), *ongoading* «інстинкт» замість *instinct* (< лат. *instinctus*).

Композити тематично не обмежуються якоюсь однією сферою, а заповнюють різні лексико-семантичні та функціональні поля:

– загальнономовна лексика: *beestow* (бджола + місце) «пасіка» замість *apiary*; *birdstow* (птаха + місце) «пташник, вольєра» замість *aviary*; *bodeword* (передвістя + слово) «наказ, команда» замість *commandment*; *yearday* (рік + день) «річниця» замість *anniversary*;

– культурна лексика: *booklore* (книга + вчення) «література»; *faithlaw* (віра + закон) «релігія»; *tastecraft* (смак + мистецтво) «естетика»; *thought-cullings* (думка + відбір) «афоризм»; *thought-theft* (думка + крадіжка) «плагіат»; *wordlore* (слово + вчення) «філологія»; *wortlore* (рослина + вчення) «ботаніка»;

– назви явищ природи та техніки: *mainland* (головний + земля) «континент»; *earthfire* (земля + вогонь) «вулкан»; *fireghost* (вогонь + дух) «електрика»; *footkeys* (ступня + клавіші) «педаль»; *starhoard* (зірка + скупчення) «сузір'я»; *sunprint* (сонце + друк) «фотографія, світлина».

Окремо слід виділити добре опрацьовану групу мовознавчих термінів. У своїй більшості вони засвідчують неабияку словотвірну винахідливість автора, хоч і не всі з них самозрозумілі для англомовців: *breath-penning* (видих + замикач) «приголосний», *breath-sound* (видих + звук) «голосний», *case-word* (відмінок + слово) «прийменник», *folkspeech* (народ + мовлення) «діалект, наріччя»,

mateword (товариш + слово) «синонім», *speech-token* (мовлення + знак) «літера», *speech-matter* (мовлення + тема) «об'єкт», *speech-trimming* (мова + оздоблення) «синтаксис», *thing-name* (річ + ім'я) «іменник», *thought-wording* (думка + висловлення) «речення», *time-taking* (час + узяття) «предикат», *word-shapening* (слово + формування) «етимологія», *word-strain* (слово + напруга) «наголос». Деякі терміни вочевидь є кальками німецьких відповідників: *linkword* «сполучник» (нім. *Bindewort*), *speechlore* «граматика» (нім. *Sprachlehre*), *time-word* «дієслово» (нім. *Zeitwort*).

Щоправда, навіть найбільші за обсягом англійські словники не містять Барнсових новотворів, бо в ужитку вони, за поодинокими винятками, не закріпилися. Такі запозичення, як, скажімо, *school* і *music*, тоді вже були відомі навіть селянам, а їхні пуристичні заміники *lorehouse* і *gleecraft* треба було ще запам'ятовувати. Тож не дивно, що сучасники сприймали неологізми В. Барнса як штучні, химерні, непотрібні, а тому й нежиттєздатні. Переважно як історичний курйоз сприймають їх і нинішні англійці (котрі цікавляться історією рідної мови).

Але чи справді ця лексика була аж такою нежиттєздатною? Якщо ми звернемося до інших германських мов, наприклад норвезької (букмол), то побачимо, що в ній побутують питомі слова з такою ж або схожою внутрішньою формою. Пор.: англ. *birdstow* — норв. *fuglebur* (птаха + приміщення) «вольєра»; англ. *leechcraft* — норв. *legevitenskap* (лікар + наука) «медицина»; англ. *skyline* — норв. *himmelrand* (небо + лінія, край) «горизонт»; англ. *thingname* — норв. *tingord* (річ + слово) «іменник». Замість латинізму *omnibus* «автобус, конка» В. Барнс 1869 р. пропонував *folkwain* (букв. «народний віз»). Ніхто із співвітчизників цю пропозицію не підтримав, проте саме таку внутрішню форму має назва всесвітньовідомого нині німецького концерну «Фольксваген» («Volkswagen»), що працює на європейському авторинку з 1937 р.

Цікаво порівняти пуристичні новотвори В. Барнса з українськими відповідниками. Тут теж подибуємо непоодинокі збіги внутрішньої форми:

Запозичення	Відповідник В. Барнса	Внутрішня форма відповідника	Український відповідник
<i>ambiguous</i>	<i>twymeaning</i>	два + значення	двозначний
<i>biography</i>	<i>lifewrit</i>	життя + писати	життєпис
<i>century</i>	<i>yearhundred</i>	рік + сто	сторіччя
<i>horizon</i>	<i>skyyedge</i>	небо + край	небокрай
<i>jurisprudence</i>	<i>lawcraft</i>	право + наука	правознавство
<i>library</i>	<i>bookhoard</i>	книга + зібрання	книгозбірня
<i>polygamist</i>	<i>manywedder</i>	багато + наречений	багатоженець
<i>sophistry</i>	<i>wordcunning</i>	слово + хитрість	хитромовство

Прикметно, що українські відповідники, на відміну від Барнсових, і зафіксовані в словниках, і вживаються (одні частіше, інші рідше) в різних стилях та жанрах. І це при тому, що українська мова аж ніяк не належить до пуристичних. Напевно, життєздатність питомих відповідників залежить не стільки від їхньої словотвірної якості, скільки від ставлення до них мовців, готовності останніх підтримувати розвиток лексики з власних джерел.

Попри те, що Барнсова словотворчість не була прийнята мовною спільнотою, навряд чи варто таврувати її як щось дивацьке, екстравагантне, безперспективне. Адже вона цілком відповідала тим пуристичним тенденціям, що існували тоді в інших європейських мовах, зокрема й слов'янських. Хай там як, а В. Барнс

був і лишається не тільки найзавзятішим «саксонізатором» свого часу, а й найбільшим пуристом в історії англійської мови¹⁴.

XX століття внесло кардинальні зміни в суспільний статус і шляхи лексико-семантичного розвитку англійської мови. За цей час вона впевнено утвердилася як мова міжнародного спілкування й навіть як провідна світова мова. У ситуації сучасного «терміновибуху» переважну більшість нових слів і термінів англійська мова вже не позичає, а карбує за рахунок власних словотвірних ресурсів. Ці новотвори позначають усе те нове, що з'являється в науці, техніці, культурі, громадсько-політичному житті. Їх миттєво підхоплюють інші мови світу. Якщо давніше англійська була головно мовою-позичальницею, то тепер, навпаки, стала мовою-давальницею. Таким чином, зникає класична ситуація пуризму: англомовцям тепер уже не треба утворювати й закріплювати в ужитку власні відповідники на противагу запозиченням, бо запозичень як таких обмаль.

З іншого боку, невдоволення успадкованою гібридністю англійського словництва нікуди не зникає. Так, Дж. Орвелл, один з найвідоміших британських письменників, у нарисі «Політика й англійська мова» (1946)¹⁵ критично аналізує явище маніпулятивного мовлення, що покликане не так передавати, як приховувати справжні думки й наміри (пізніше з'явився термін *newspeak* «новомова»). Серед стильових ознак новомови, поряд із засиллям розщеплених присудків, номінативних зворотів, пасивних дієслів і беззмислових штампів, Дж. Орвелл називає надуживання іншомовними словами: «Посередніх авторів, надто в галузях науки, політики й соціології, переслідує думка, що латинізмий грецизмий шляхетніші за слова давньоанглійського походження»¹⁶. Лавина запозичень «запинає» предмети, стираючи їхні обриси й скрадаючи деталі. «Ніколи, — радив прозаїк, — не вдавайтеся до чужих або наукових слів, як і до жаргону, якщо можете підшукати відповідник з розмовної мови»¹⁷.

Ще раніше у статті «Нові слова» (1940) Дж. Орвелл висунув ідею планової словотворчості. Знання, писав він, зростають надзвичайно стрімко, а нові слова утворюються повільно. Англійська мова ледь-ледь посувається й з погляду точності та виразності «досі перебуває в кам'яному віці». Особливо бракує їй назв для явищ духовного життя, інших безіменних понять, що побутують у свідомості. Треба, закликає Дж. Орвелл, збагатити словник на кілька тисяч нових слів, які відображували б неназвані ділянки нашого досвіду. Це позбавило б мовців «гальмівного відчуття непередаваності життя» («stultifying feeling that life is inexpressible») ¹⁸. Слова письменник пропонує винаходити свідомо й цілеспрямовано — подібно до того, як винаходять деталі автомобіля: «Потрібні декілька тисяч обдарованих, але нормальних людей, які опікувалися б словотворчістю так само вдумливо, як у наші дні досліджують Шекспіра. Тоді, я певен, ми могли б творити дива з мовою»¹⁹.

Ідею Дж. Орвела обмежувати в ужитку чужі слова, віддаючи натомість перевагу питомій лексиці, небезуспішно втілено в концепції «Ясної англійської мови» («Plain English»). Виникла вона в 1950-х роках у США як реакція пересічних

¹⁴ Більше про його життя й діяльність див.: *Jacobs W.* William Barnes, Linguist.— Albuquerque, 1952.— 96 p.; *Phillips A.* The Rebirth of England and English: The Vision of William Barnes.— Hockwold-cum-Wilton, 1996.— 154 p.

¹⁵ *Orwell G.* Politics and the English Language // *The English Language. Essays by Linguists and Men of Letters* : In 2 vols.— Cambridge, 1969.— Vol. 2.— P. 217–228.

¹⁶ *Op. cit.*— P. 221.

¹⁷ *Op. cit.*— P. 228.

¹⁸ *Orwell G.* The Collected Essays, Journalism and Letters.— London, 1968.— P. 7.

¹⁹ *Op. cit.*— P. 9.

американців на малозрозумілий їм бюрократичний канцелярит. Громадянський «Рух за ясну мову» («Plain Language Movement») наголошував на тому, що права людини й соціальна справедливість передбачають повселюдний вільний доступ до освітньої, медичної, юридичної та фінансово-економічної інформації. Тому закони й документи повинні бути написані так, щоб їх міг зрозуміти кожен американець. Кожен має право знати, як працює уряд, що роблять чиновники і чого від них очікувати. Серед дієвих методів прояснювання викладу — заміна багатоскладових латинізмів (романізмів) коротшими і зрозумілішими аглосаксонізмами: *accommodate* → *fit*; *advantageous* → *useful, good*; *approximately* → *about*; *consequently* → *so*; *immediately* → *at once*; *predominant* → *main*; *quadrilateral* → *four-sided*; *subsequently* → *after, later, then*; *unavailability* → *lack* тощо. Ідея «ясної англійської» справила відчутний вплив на сучасне літературне мовлення, причому не лише в межах офіційно-ділового стилю.

Радикальніші, хоч і нечисленні, кола в Британії та США виношують плани повернення рідній мові германського обличчя. Упродовж усього ХХ ст. і аж до наших днів періодично виникають пуристичні проекти «питомо англійської мови» («*English*», «*Saxonised English*»), що передбачають відновлення втраченої англосаксонської спадщини. Причому йдеться не лише про повернення в активний ужиток давно застарілої лексики, а й про творення нових слів з питомих морфем за давньоанглійськими словотвірними зразками.

Усе почалося з ідеї нової спільногерманської мови, яку на межі ХІХ і ХХ століть висунув американський журналіст і філолог Е. Мовлі. Син емігранта з Норвегії, він провів дитинство серед носіїв різних германських мов. Крім англійської, чи не щодня чув німецьку, нідерландську, норвезьку, шведську, данську. У багатомовному середовищі через недостатнє зрозуміння раз у раз виникали непорозуміння. Е. Мовлі спало на думку розробити штучну мову, однаково приступну для представників різних германських народів. Цю ідею, безперечно, навіяла поява 1887 р. есперанто. Проте якщо остання замислювалася як міжнародна мова, допоміжна до рідних мов, то Е. Мовлі замірився створити не просто «міжгерманський» засіб спілкування, а мову, яка в майбутньому мала б витіснити всі інші германські мови.

Робота над задумом тривала від 1888 р. до початку 1920-х рр. За цей час Е. Мовлі видав з десяток книжок і брошур, що відбивають зміни його уявлень про майбутню планову мову. Змінювалася й назва: спершу він назвав її «тевтонська» або «спільна англо-німецька мова» («*Tutonish, or Anglo-German unifying language*»), потім — «новотевтонська мова» («*Niu Teutonish*»), згодом — «спільно-тевтонська мова» («*Altutonish*»).

Від самого початку Е. Мовлі відкинув принцип лексичної гібридності, покладений в основу есперанто. Змішування слів і афіксів з різних мовних сімей, на його думку, ніколи не приведе до повної гармонії та взаємоузгодженості. Тому лексикон «тевтонської мови» він будував виключно на словах сучасних йому германських мов, а замість запозичень вигадував власне германські новотвори. Так, замість *aurist* «отіатр» Е. Мовлі створив *earhealer* (вухо + цілитель), замість *dentist* «стоматолог» — *toothhealer* (зуб + цілитель), замість *sternum* «грудина» — *breastbone* (груди + кістка), замість *botany* «ботаніка» — *plantlore* (рослина + вчення), замість *peduncle* «квітконіжка» — *flowerstock* (квітка + опора), замість *venison* «оленина» — *deerflesh* (олень + м'ясо), замість *autograph* «автограф» — *selfshrift* (само- + писати), замість *journal* «журнал» — *teimshrift*

(час + писати), замість *excel* «перевершувати» — *overgo* (над- + рухатися), замість *perfect* «досконалий» — *fulkomen* (повністю + доходити).

Е. Мовлі небезпідставно вважав, що чим менше зусиль потрібно для зрозуміння слова, тим більше сил вивільнюється для зрозуміння відповідного поняття. Знаючи слова *arm* «рука» і *bone* «кістка», кожна германська дитина збагне, що таке *armbone* «плечова кістка» (чого не скажеш про латинізм *humerus*). «Така мова завжди і пояснюватиме, і нагадуватиме, і визначатиме всім малим і дорослим, у будь-якому місці й у будь-якому сенсі. Словники не знадобляться»²⁰. Крім того, в тевтонську мову її розробник заклав порівняно легку вимову, простий граматичний лад (базований на англійському) та спрощений правопис без заголовних і подвоєних літер.

У роботі Е. Мовлі окриляла віра в те, що за 50 років усі германці говоритимуть тевтонською. Чверть століття він витратив на її розбудову та популяризацію. Зокрема, переклав нею ібсенівську п'єсу «Ляльковий дім». Проте після початку Першої світової війни (1914) лишилося небагато шансів на те, що у Великобританії чи США хтось захоче замість узвичаєних романізмів уживати німецькі слова, хай навіть і «бездоганного» германського походження. У воєнних і повоєнних умовах пропаганда спільнотевтонської мови стала практично безперспективною.

Тим часом техаський філолог Л. Голландер заповзявся перекласти «Старшу Едду» — збірку давньоісландських пісень, що збереглася в рукопису XIII ст. Відразу постало питання: яку лексику вживати в перекладі? Чи доречними будуть грецизми й романізми, на які така багата сучасна англійська мова? Після тривалих роздумів і вагань Л. Голландер вирішив їх уникати: «...Відкидаючи будь-який жорсткий пуризм, я все ж певен: точні відповідники треба шукати насамперед у германському матеріалі, а пізніші лексичні елементи слід використовувати дуже ощадливо й тільки тоді, коли вони необхідні та неминучі, ще й зважуючи ретельно, чи не порушують вони загальне враження від тексту»²¹. Однак романізмів він уникає не стільки тому, що їх не було в мові донормандських часів, скільки через те, що германська лексика має неспростовну перевагу — «запах і смак, які все ще зберігаються в питомому мовному матеріалі»²². Перше видання англійської «Старшої Едди» вийшло 1928 р., друге — 1962 р. Своєї мети Л. Голландер досяг: переклад не тільки точно відтворює метричні форми оригіналу, а й містить майже виключно питомі слова. Власне, він і оцінював якість своєї роботи насамперед за тим, наскільки успішно вдалося передати думки й образи першотвору германським складником англійської лексики.

У 1920–1930-х роках країнами Заходу прокотилася слава модерністського роману «Улісс» Дж. Джойса. Роман експериментальний у багатьох аспектах, зокрема й у мовному. Особливо оригінальна мова 14-го епізоду «Бики сонця»²³, дія якого розгортається в пологовому будинку, де народжує одна з героїнь роману. Письменник проводить «ембріонально-лінгвістичну» паралель: дев'ять місяців розвитку плода співвіднесені з дев'ятьма стадіями розвитку англійської мови та її стилів²⁴. Увесь епізод написано хронологічно різними зразками літературної

²⁰ Molee E. Pure Saxon English, or, Americans to the Front. — Chicago ; New York, 1890. — P. 9.

²¹ Hollander L. Concerning a Proposed Translation of the Edda // Scandinavian Studies and Notes. — Champaign (Ill.), 1919. — Vol. 5. — P. 199.

²² Ibid.

²³ Перша публікація цього розділу — в американському часописі «Little Review» (1920).

²⁴ Певно, тут не обійшлося без впливу ідей А. Шляйхера, який у світлі дарвінівських праць прирівнював мову до біологічного організму, закликав досліджувати її природознав-

мови, що відбивають її еволюцію від давнини до сучасності. Серед іншого Дж. Джойс наслідує словник і стиль англосаксонських хронік, інших жанрів давньоанглійської літератури, використовує її мотиви, звороти, ритмічні й алітераційні прийоми тощо²⁵. Цікаво, що на сторінках роману не раз трапляється вислів *agenbite of inwit* «докори сумління», що відтворює назву вже згадуваної нами збірки Д. Майкла (1340).

Без англосаксонської мовної спадщини важко уявити й всевітньовідомі твори Дж. Толкіна — казкову повість «Гобіт, або Туди і звідти» (1937) та роман «Володар перснів» (1954–1955). Автор, будучи професором давньоанглійської філології в Оксфорді, багато досліджував стародавні германські міфи та пам'ятки, зокрема народно-героїчну поему «Беовульф» (кінець VII ст.). Героїчна поетика цих джерел і надихнула його на створення двох згаданих книжок. Текст «Володаря перснів» Дж. Толкін представив як переклад сучасною англійською з мови «вестрон», якою розмовляють персонажі книжки. З нею споріднені інші мови, що їх передано за допомогою готських і давньоскандинавських форм. Народ «рогірим» послуговується в романі «роганською» мовою — її відтворено давньоанглійськими формами. Чимало імен персонажів, головних і другорядних, мають давньоанглійські коренні: *Théoden* (< *ðēoden* «вождь, правитель»), *Freca* (< *freca* «воїн»), *Saruman* (< *searu* «уміння, майстерність» + *mann* «чоловік»), *Grimbold* (< *grim* «лютий» + *beald* «відважний»), *Dúnhere* (< *dūn* «пагорб» + *here* «військо»), *Éowyn* (< *eoh* «бойовий кінь» + *wynn* «радість»), *Éomer* (< *eoh* + *mēre* «славетний»), *Théodred* (< *ðēod* «народ» and *rāed* «мудрість»). Літературний етнонім *gobim* (*hobbit*) Дж. Толкін утворив шляхом «ретроспективного перекладу» давньоанглійською мовою роганської назви *kûd-dûkan*, яка буквально означає «копач нір» (дангл. *holbylta* < *hol* «нора, порожнина» + *bylta* «будівник»). Повість «Гобіт», а надто роман «Володар перснів» здобули нечуваний комерційний успіх, зажили світової слави й сьогодні належать до найвідоміших творів ХХ ст. Фактично вони започаткували жанр фентезі, за їхніми мотивами знято відомі кінофільми, створено численні настільні, рольові та комп'ютерні ігри.

Популярність англосаксонської «Старшої Едди», романів «Улісс» і «Володар перснів» згодом надихнули й інших авторів експериментувати з «генетично чистою» англійською. Публікуються стилізовані англосаксонські тексти, давньоанглійська мова привноситься в пізніші культурні контексти, її навіть намагаються вживати в сучасних умовах, утворюючи на основі германських морфем слова, яких у ній не було.

Так, виключно питомою лексикою свідомо послуговувався видатний американський піаніст і композитор П. Грейнджер. Будучи шанувальником північногерманської культури, він завзято збирав і пропагував британський і скандинавський фольклор, зокрема народні пісні. Це захоплення своєю чергою заохотило його спробувати хоч би частково відродити дух англійської мови, якою вона була до нормандського завоювання. У своїх листах і музичних рукописах²⁶ П. Грейнджер прагнув уживати лексику лише з германськими коренями, а якщо якесь потрібне йому слово було романізмом, самотужки утворював відповідник

чими методами, запровадивши терміни на зразок *організм мови*, *мовна сім'я*, *генеалогічне дерево* тощо.

²⁵ Докладно див.: *Wales K.* The «Oxen of the Sun» in «Ulysses»: Joyce and Anglo-Saxon // *James Joyce Quarterly*.— Tulsa (Okla.), 1989.— Vol. 26. N 3.— P. 319–330.

²⁶ Зібрані в кн.: *Grainger P.* The All-Round Man: Selected Letters of Percy Grainger (1914–1961).— Oxford, 1994.— 301 p.

з питомих морфем, і це стосувалося не тільки музичних термінів, переважно італійських за походженням, а й багатьох слів основного фонду. Мову свою композитор називав «блакитноокою англійською» («blue-eyed English»).

Чимало новотворів П. Грейнджера наділені оригінальною внутрішньою формою: *different* «відмінний» → *othersome* (інший + суфікс подібності), *effort* «зусилля» → *trydeed* (намагатися + вчинок), *expression* «вираз (обличчя)» → *facelook* (обличчя + вигляд), *history* «історія» → *pastlore* (історія + вчення), *parent* «батько, мати» → *birthgiver* (народження + давач), *question* «запитання» → *askment* (запитувати + суфікс опредметненої дії), *theatre* «театр» → *playhouse* (грати + будинок).

Окремі новації засвідчують невичерпну словотвірну фантазію, уміння автора поглянути на денотат з несподіваного боку: *culture* «культура» → *soultilth* (душа + оранка), *education* «освіта» → *mindtilth* (розум + оранка), *application* «застосунок» → *puttouseness* (букв. «приведення до користі»), *attitude* «ставлення» → *mindslant* (розум + схил), *divorce* «розлучення» → *wedendment* (букв. «кінець одруження»), *moment* «мить» → *timespeck* (час + цятка), *sentence* «речення» → *wordchain* (слово + ланцюг), *personality* «особистість» → *whoth* (хто + суфікс опредметненої ознаки), *presence* «присутність» → *atness* (біля + суфікс опредметненої ознаки). Ці й подібні приклади ще раз переконують у слушності неогумбольдтіанської тези про те, що мовний знак — це завжди певний погляд на позначуване поняття, певна його інтерпретація.

Іноді Грейнджера лексика своєю внутрішньою формою збігається з відповідниками в інших європейських мовах, зокрема українськими: *balanced* → *evenweighted* (рівний + обтяжений; укр. *урівноважений*), *competition* → *viement* (змагатися + суфікс опредметненої дії; укр. *змагання*), *content* → *enoughed* (доволі + суфікс наявності ознаки; укр. *задоволений*), *possibility* → *mightbeness* (може бути + суфікс опредметненого стану; укр. *можливість*), *suicide* → *selfkilling* (само + вбивання; укр. *самогубство*). Оскільки в пошуках зразків внутрішньої форми композитор любляв звертатися до скандинавських мов, не виключено, що серед наведених прикладів є кальки норвезьких і данських відповідників (це питання потребує окремого розгляду).

Заради об'єктивності слід зазначити, що не всі пуристичні новотвори П. Грейнджера можна визнати вдалими. Деякі є значно довшими, ніж ті запозичення, які вони покликані замінити: *climatic* «кліматичний» → *weather-kindsome* (погода + якість + суфікс подібності), *combined* «комбінований» → *linked-together* (букв. «з'єднаний до купи»). Ще деякі не лише довші, а й помітно складніші за морфемною будовою, що заздалегідь робить їх малопридатними для широкого вжитку: *piano* «піаніно» → *keyed-hammer-string* (клавішний + молоточок + струна), *soldier* «солдат» → *fight-for-pay-man* (букв. «людина, яка воює за гроші», що відтворює внутрішню форму італійського першотвору), *origin* «походження» → *whence-come-ness* (звідки + походити + суфікс опредметненого стану).

Крім цього, серед неологізмів П. Грейнджера трапляються й такі, які створено за допомогою запозичень. Скажімо, *artman* «артист», *artsome* «артистичний» і *bookart* «література» містять у своєму складі латинізм *art* «мистецтво». Іменники *tonery* «музика» й *tonesmith* «композитор» (букв. «коваль звуків») утворено за допомогою грецизму *tone* «звук». А гібридний новотвір *tonefeast* «концерт» (букв. «свято звуків») складається з грецизму та латинізму. Чим пояснити такі недогляди? Мабуть, тим, що П. Грейнджер, не будучи філологом, не завжди міг правильно розпізнати походження слів або наділяв окремі, давно вкорінені слова правом на існування у своїй «блакитноокої англійській».

1966 р. британський сатиричний часопис «Панч» («Punch Magazine») видрукував серію дописів, присвячених 900-ій річниці нормандського завоювання. Автор, британський гуморист П. Дженнінгс, давши волю фантазії, розмірковував, як розвивалася б Англія, якби чужоземне вторгнення зазнало поразки. Цей підхід, ясна річ, мало пов'язаний з наукою, але що не дозволено історикові, те дозволено гумористові. Серед іншого П. Дженнінгс намагався уявити англійську мову без романізмів. Ось який вигляд, на думку автора, міг би мати початок уже цитованого в першій частині статті монологу Гамлета:

To be, or not to be: that is the *ask-thing*:
Is't *higher-thinking* in the *brain* to *bear*
The slings and arrows of outrageous *dooming*
Or to take *weapons* 'gainst a sea of *bothers*
And by *againstwork* end them?...²⁷

Замість виділених слів у В. Шекспіра були *question, nobler, mind, suffer, fortune, arms, troubles, opposing*. Щоправда, шукати заміник до *mind* не було підстав, бо це питоме слово (< дангл. *gemynd* «пам'ять, думка»), натомість «перекладу» потребував залишений без уваги романізм *outrageous* (< дфр. *outrageus* «надмірний»).

Ще один пуристичний експеримент, на цей раз з науковою мовою, належить американському письменникові-фантасту П. Андерсону. З метою показати, якою могла б бути англійська фізична термінологія без іншомовних запозичень, він опублікував 1989 р. невеликий вступ до атомної теорії, написаний майже виключно словами германського походження. Назва твору «Uncleftish Beholding» є калькою з терміносполуки *atomic theory* (*uncleftish* «неподільний» відтворює внутрішню форму дгр. *ātomoꝥ* «атомний», а *beholding* «спостереження» — дгр. *θεωρία* «теорія»). Інші терміни також створено шляхом калькування: *compound* «сполука, суміш» (< лат. *compōno* «складаю, збираю») > *binding* (< *to bind* «в'язати, зв'язувати»), *nucleus* «атомне ядро» (< лат. *nucleus* «ядерце») > *kernel* (букв. «зернина, кісточка плоду»), *physics* (< дгр. *φυσική ἐπιστήμη* «природознавство») > *worldken* (світ + знання). Заміник для терміна *uranium* «уран», який походить від імені давньогрецького бога неба Урана (Οὐρανός), письменник утворив, використавши ім'я відповідного бога в скандинавській міфології Іміра (Ymir), — *ymirstuff*.

П. Андерсон удавався також і до словоскладання: *bulkbit* «молекула» (букв. «частинка маси»), *firstbit* «протон» (букв. «перша частинка»), *firststuff* «хімічний елемент» (букв. «першоелемент»), *lightrotting* «радіоактивний розпад» (букв. «світлорозпад»), *sunstuff* «гелій» (букв. «сонячний елемент»). При цьому в окремих випадках утворював терміни за німецькими зразками: *sourstuff* «кисень», *waterstuff* «водень» (нім. *Sauerstoff, Wasserstoff*). Традиційний термін *elektron* «електрон» походить від давньогрецької назви янтарю (ήλεκτρον). У німецькій мові назва янтарю — *Bernstein* (букв. «горючий камінь»; пор. укр. *буриштин*). Звідси письменник утворив і свою назву електрона — *bernstone*.

Серед тих, хто цікавиться питаннями фізики й термінології, пуристичний експеримент П. Андерсона не лишився непоміченим. Використану в його творі англосаксонську мову каламбурно назвали «андерсаксонською» («Ander-Saxon» замість «Anglo-Saxon»).

²⁷ Цит. за: *Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language.*— Cambridge, 2003.— P. 125.

Ще масштабніший експеримент належить нашому сучасникові Д. Ковлі. У книжці «Як би ми говорили, якщо б англійці перемогли 1066 року»²⁸ він системно відтворює англійську лексику, якою вона могла б бути, якщо б удалося уникнути навали запозичень, тобто якби англійська мова розвивалася за зразком ісландської. Давньоанглійські слова, що були витіснені латинізмами та романізмами, автор передає сучасним правописом, орієнтуючись на спільноморфемні слова, які дожили до наших днів. Ось деякі приклади: *exhibit* «виставляти» — *beshow* (< дангл. *bescēawian*), *epilogue* «епілог» — *endspeak* (< *endespāc*), *observation* «спостереження» — *beholdness* (< *behealdnes*), *popular* «народний» — *folkly* (< *folclīc*), *valuable* «цінний» — *worthful* (< *weorðful*), *vocabulary* «словник» — *wordhoard* (< *wordhord*). По суті, книжка Д. Ковлі — це словник відродженої давньоанглійської лексики, «перенесеної» на початок ХХІ ст.

Серед «відживлюваних» слів трапляються такі, що абсолютно зрозумілі пересічному англомовцеві, так наче їх створено в наші дні: *correction* «виправлення» — *righting* (< *rihtung*), *distance* «відстань» — *farness* (< *feornes*), *equality* «рівність» — *evenliness* (< *efenlīcnes*), *false* «неправильний» — *trueless* (< *trēowlēas*), *improvement* «поліпшення» — *bettering* (< *beterung*), *predecessor* «попередник» — *foregoer* (< *foregenga*), *regret* «шкодувати» — *besorrow* (< *besorgian*). Лишається тільки дивуватися, чому такі виразні, колоритні, «національно марковані» слова занепали й чому їх не було відроджено раніше.

Інші давньоанглійські слова, будучи передані сучасним правописом, виявляють цілком прозору внутрішню форму. Їхнє лексичне значення стає зрозумілим, якщо згадати значення морфем, з яких вони складаються: *compare* «уподібнювати» — *aliken* (< *anlīcian*), *egotistic* «себелюбний» — *selfy* (< *selflīce*), *fluent* «балакучий» — *wordful* (< *wordful*), *grandfather* «предок» — *eldfather* (< *ealdfæder*), *precious* «цінний» — *dearworth* (< *dēorwurðe*), *propose* «пропонувати» — *foreset* (< *foresettan*), *quality* «якість» — *suchness* (< *swelcnes*), *succeed* «слідувати» — *afterfollow* (< *æfterfolgian*), *visible* «видимий» — *seently* (< *gesynelic*), *visitor* «відвідувач» — *ingoer* (< *ingenga*).

Щоправда, у книжці Д. Ковлі чимало й такої лексики, зрозуміння якої вимагає або певних знань з історії мови, або додаткових роз'яснень, тлумачень, коментарів: *etymology* «етимологія» — *wordlore* (< *wordlār*), *face* «обличчя» — *anleth* (< *andwlita*), *future* «майбутнє» — *forthshaft* (< *forðgesceaft*), *treasure* «скарб, багатство» — *goldhoard* (< *goldhord*), *independence* «незалежність» — *selfdom* (< *selfdōm*), *native* «уродженець» — *landfolk* (< *landfolc*), *possible* «можливий» — *mightly* (< *mihtelic*), *prefere* «віддавати перевагу» — *forechoose* (< *forecēosan*), *prejudice* «упередження» — *fordeem* (< *fordēman*).

Серед відроджуваних давньоанглійських слів у Д. Ковлі є, однак, і такі, що вже побутують у сучасній мові, але з дещо інакшим значенням (вужчим, ширшим, суміжним): *director* «керівник» — *steerer* (< *stīeorend*), сучас. «стерновий, керманіч»; *exit* «вихід» — *outgoing* (< *ūtgang*), сучас. «відхід, від'їзд»; *progress* «поступ» — *forwardness* (< *forðwardnes*), сучас. «ранній розвиток»; *size* «розмір» — *muchness* (< *micelnes*), сучас. «безліч, велика кількість».

Свою працю автор адресує всім, хто хотів би розмовляти й писати більш питою мовою — такою, яка була б приступна сучасному англійцеві й водночас не надто відрізнялася від мови його саксонських предків. Звісно, пуристичний експеримент Д. Ковлі великою мірою умоглядний, адже певна кількість чужих слів неминуче потрапила б у мову й без нормандського завоювання. Проте цін-

²⁸ Cowley D. How We'd Talk If the English Had Won in 1066.— London, 2009.— 268 p.

ність його розвідки насамперед у тім, що вона пропонує дієвий метод осучаснювання архаїчної лексики (reenactment) — метод, який за бажання та сприятливих обставин може бути застосовано й для відродження словництва інших мов.

При аналізі відновлюваної Д. Ковлі лексики складається враження, що це і не давньоанглійська, і не новоанглійська, а якась третя англійська мова — «давньоанглійська в шатах сучасності». У тому, що це справді так, переконує лінгвіст, який англомовні пуристи застосовують сьогодні до цієї третьої, питома англійської мови, — *ангельська* («*Anglish*», «*Ænglisc spræc*»).

(Закінчення статті див. у наступному номері)

P. O. SELIHEY

FROM THE HISTORY OF PURISM IN STANDARD ENGLISH. II

The article systematizes an information about the puristic tendencies in the history of the English standard language. The second part of the article describes the manifestations of lexical purism that took place in the period from the second half of the 17th century to the nowadays. The puristic activity of W. Barnes, E. Molee, P. Grainger, P. Anderson, D. Cowley is characterized.

Keywords: the history of the English, language contacts, borrowings, purism, puristic neologisms.